

НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Коваль Т. В.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри мистецьких дисциплін дошкільної і початкової освіти
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
вул. Острозького, 32, Вінниця, Україна
orcid.org/0000-0002-3190-1181
tanyabyzja@ukr.net*

Граб О. Д.

*провідний концертмейстер кафедри мистецьких дисциплін
дошкільної і початкової освіти
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
вул. Острозького, 32, Вінниця, Україна
orcid.org/0000-0002-6933-9446
grabulka.67@gmail.com*

Ключові слова: національне виховання, національна культура, народнопісенна творчість, народнопісенний фольклор, музично-театралізована діяльність молодших школярів.

Найважливішим завданням сучасної педагогіки є розвиток духовного потенціалу підростаючого покоління, формування його інтелектуальної, морально-естетичної культури через глибокий інтерес до великого минулого свого народу, до національної культури. У зв'язку із цим визначасмо, що національне виховання є одним із найважливіших складників проблеми виховання особистості, в основу якого мають бути покладені принципи гуманізму, демократизму, єдності сім'ї і школи, наступності та спадкоємності поколінь. Виділено низку основних завдань діяльності сучасної школи у напрямі національного виховання молодших школярів.

Констатовано, що залучення учнів початкової школи до музично-театральних форм роботи на засадах народнопісенного фольклору забезпечує створення емоційного національно-мистецького виховного поля для всебічного розвитку особистості молодшого школяра через синкретизм театральної діяльності шляхом поєднання народної гри, народної музики, танцю, поезії, музично-ритмічних рухів, інсценізації народнопісенних творів та драматизації дитячих творів на засадах пісенного фольклору.

У статті акцентовано на багатоаспектності музично-театралізованої діяльності на засадах народнопісенного фольклору, що становить чималий розділ народної дидактики й охоплює найрізноманітніші напрями, а саме: народознавчий, мовленнєвий, пізнавальний, розважальний, оздоровчий, виховний тощо. Окреслено мистецький, виховний, творчий потенціал дитячої народнопісенної творчості, що дає широкі можливості для використання інтеграційних зв'язків у процесі організації музично-театралізованої діяльності молодших школярів.

У ході дослідження зроблено висновки, що національне виховання учнів початкової школи через музичну театралізацію забезпечує утвердження у свідомості і почуттях дітей національних цінностей; формування

етнічної та національної самосвідомості, любові до рідної землі, держави, родини, народу; формування мовної та виконавської культури, оволодіння і вживання української мови та найкращих зразків дитячого народнопісенного фольклору як духовного коду нації тощо.

NATIONAL EDUCATION OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN BY MEANS OF MUSIC AND THEATRIC ACTIVITY

Koval T. V.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Artistic Disciplines, Preschool
and Elementary Education
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
Ostrozko str., 32, Vinnytsia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3190-1181
tanyabyzja@ukr.net*

Grab O. D.

*Leading Accompanist at the Department of Artistic Disciplines,
Preschool and Elementary Education
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
Ostrozko str., 32, Vinnytsia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-6933-9446
grabulka.67@gmail.com*

Key words: *national education,
national culture, folk
songwriting, folk song folklore,
musical and theatrical activities
of junior schoolchildren.*

The most important task of modern pedagogy is the development of the spiritual potential of the younger generation, the formation of its intellectual, moral and aesthetic culture through a deep interest in the great past of its people, in the national culture. In this regard, we determine that national education is one of the most important components of the problem of personality education, which should be based on the principles of humanism, democracy, family and school unity, continuity and continuity of generations. A number of basic tasks of the modern school activity in the direction of the national education of primary schoolchildren are highlighted.

It is stated that the involvement of primary school students in musical and theatrical forms of work based on folk song folklore ensures the creation of an emotional national artistic educational field for the comprehensive development of the personality of a younger student through syncretism of theatrical activity, by combining folk games, folk music, dance, poetry, musical rhythmic movements, staging of folk songs and dramatization of children's works based on folk songs.

The article focuses on the multidimensionality of musical and theatrical activities based on folk-song folklore, which constitutes a considerable section of folk didactics and covers a variety of areas, namely: folk studies, speech, cognitive, entertainment, health-improving, educational, etc. The artistic, educational, creative potential of children's folk-song creativity is indicated, which gives ample opportunities for the use of integration ties in the process of organizing the musical and theatrical activities of junior schoolchildren.

In the course of the research, it was concluded that the national upbringing of primary school students through musical theatricalization ensures the affirmation of national values in the minds and feelings of children; ethnic and national identity, love for the native land, state, family, people; the formation

of linguistic and performing culture, the mastery and use of the Ukrainian language and the best examples of children's folk song folklore as the spiritual code of the nation.

Найважливішим завданням сучасної педагогіки є розвиток духовного потенціалу підростаючого покоління, формування його інтелектуальної, морально-естетичної культури через глибокий інтерес до національної, вітчизняної та світової культур. Це є одним із важливих складників проблеми виховання особистості, в основу якого мають бути покладені принципи гуманізму, демократизму, єдності сім'ї і школи, наступності та спадкоємності поколінь. Серед основних завдань діяльності сучасної школи, визначених Державною національною програмою «Освіта» («Україна ХХІ століття»), зазначено «формування національної свідомості, забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до культури та історії свого народу, прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій українців» [4, с. 77].

«Головна мета національного виховання – набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнародних взаємин, формування у молоді незалежно від національної належності, особистісних рис громадян Української держави розвиненої духовності, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури. Матеріальна і духовна культура нації – це та сфера, яка безпосередньо пов'язана з вихованням дітей. Вона проявляється у колискових та ігрових піснях, іграшках, іграх, праці, традиційних сімейних святах і в багатьох інших елементах народного життя» [4, с. 78].

Проблема, пов'язана з формуванням національної культури та національного виховання, усе більше привертає до себе увагу представників різних наук. Теоретико-методологічні засади національного виховання та формування національної самосвідомості молодого покоління в умовах розбудови української державності містять праці Г. Ващенка, О. Вишневського, М. Стельмаховича, Є. Сявавко, О. Сухомлинської та ін. У соціально-філософському та історичному плані проблема національного виховання, її місця і ролі у теорії та практиці національних відносин отримала методологічно-теоретичне обґрунтування та розроблення в колективних працях і монографіях Р. Г. Абдулатіпова, Ф. С. Бабейко, Л. М. Дробіжева, І. І. Серової.

У національно-культурних традиціях убачали загальнолюдські цінності, розглядаючи національні здобутки українського народу як складову частину золотого фонду вселюдської культури

Б. Грінченко, М. Костомаров, П. Куліш, І. Франко, Т. Шевченко та інші прогресивні представники українського народу. Г. Ващенко, О. Духнович, А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський підкреслювали, що педагогічний вплив національно-культурних традицій на формування особистості дитини неперевершений. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки окремі аспекти виховання учнів загальноосвітніх шкіл на національних культурних традиціях українського народу розглядалися у дослідженнях Р. Дзвінки, О. Дубасенюк, П. Ігнатенко, В. Кузя, Ю. Руденко, М. Стельмаховича, В. Струманського, В. Попружного, Г. Шевченко.

Державна національна програма «Освіта» («Україна в ХХІ столітті») «...визначає головною метою національного виховання успадкування школярами надбань історії свого народу, мови, культури, звичаєвості, духовної моральності» [3]. Школа покликана формувати національну культуру та свідомість, починаючи від початкових класів і завершуючи середньою школою. «Актуальність створення системи національного виховання в умовах творення Української державності на сучасному етапі визначається потребами суспільства у всебічній активізації інтелектуального і духовно-творчого потенціалу національних та загальнолюдських цінностей, передачі молодому поколінню соціального досвіду, багатой духовної культури народу, його національної ментальності, спорідненості світогляду» [3].

Національне виховання молодших школярів є необхідною передумовою громадянського становлення особистості, її гуманістичної спрямованості, шанобливого ставлення до традиційної культури нашого народу. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що національне виховання учнів початкових класів ґрунтується на теоретичних положеннях, що входять до комплексу філософських, психолого-педагогічних, мистецтвознавчих, народознавчих наук і спирається на положення психології та педагогіки про провідну роль діяльності у формуванні особистості молодшого школяра. Однак практика сучасної школи показує, що музично-театралізована діяльність на засадах народнопісенного фольклору в освітньому процесі використовуються епізодично, без достатнього наукового обґрунтування її впливу на психофізичний стан дітей та їх національно-культурне вдосконалення.

Тому **метою** статті є визначення ролі музично-театральної діяльності молодших школярів

на засадах народнопісенного фольклору в національному вихованні учнів початкової школи.

Сучасний учитель початкових класів повинен вільно орієнтуватися в розмаїтті форм освітньої роботи з молодшими школярами. Особливе місце у цьому процесі, на нашу думку, відведено музично-театралізованій діяльності дітей, оскільки кожна музично-театральна постановка на засадах пісенного фольклору містить неабиякий дидактичний і розвивально-виховний потенціал. Також зауважуємо, що така робота дає змогу вирішити безліч актуальних проблем сучасної педагогіки і психології, формує художньо-естетичний смак, розкриває духовний і творчий потенціал, виховує національну культуру та сприяє національному вихованню дитини.

Т. Гризоголазова зазначає, що «музична діяльність у поєднанні з театралізованою є унікальним засобом збагачення мовленнєвого досвіду, розвитку творчих здібностей та зв'язного мовлення, сприйняття оточуючого світу, вираження власного «Я». Така діяльність впливає на розвиток усіх психічних процесів та на розвиток різних боків життєдіяльності дитини, сприяє розвитку інтелектуальної, фізичної, комунікативної, морально-вольової, поведінкової сфер» [1, с. 30].

Заняття музично-театральним мистецтвом у початковій школі мають особливе значення для виховання учнів та увиразнюються через низку окремих функцій. Такими функціями є: «...художньо-пізнавальна, яка сприяє розширенню світогляду та збагаченню музично-театрального тезаурусу молодших школярів; емоційно-оцінна, що спричиняє підвищення рівня емоційної чутливості учнів, їх здатності до оцінних дій у сфері естетичних явищ; мистецько-творча, що має на меті активізацію художньо-творчої діяльності учнівської молоді; мистецько-комунікативна, яку спрямовано на формування навичок творчої співпраці у мистецькому колективі та розвитку комунікативних якостей учасників музично-сценічної діяльності [7, с. 170]; художньо-гедоністична, стрижнем якої є збудження відчуття естетичної насолоди від художньої творчості, сприйняття елементів різних видів мистецтв та осягнення краси в їх інтегративному поєднанні»; естетико-виховна, що передбачає поглиблення уявлення молодших школярів про пісенний фольклор як джерело духовної культури, оберіг народних звичаїв, традицій, обрядів; формування прагнення спілкуватися з народнопісенним мистецтвом, досліджувати його, самостійно орієнтуватися у творчо-фольклорному просторі; виховання у дітей художньо-естетичного смаку та шанобливого ставлення до національної фольклорної спадщини.

Особливе значення у національному вихованні молодших школярів відведено музично-театраль-

ній діяльності саме на засадах народнопісенного фольклору, на значному потенціалі якої наголошував відомий український композитор, хорівий диригент, хореограф, фольклорист і педагог В. Верховинець. Один з основоположників створення українського музично-театралізованого ігрового репертуару для дітей, він розробив і втілював ідею комплексного використання елементів музичного, хореографічного і драматичного мистецтва в освітньому процесі початкової школи. Свідченням цього є створена ним збірка «Весняночка», у яку органічно увійшли народні ігри, музичні театралізації та інсценізації побудовані на пісенному фольклорному матеріалі, здатні зайняти важливе місце у процесі національного виховання дітей. Видатною заслугою В. Верховинця є те, що в розроблених ним музично-театралізованих сценаріях органічно поєднується інтелектуально-пізнавальна і художньо-творча діяльність молодших школярів, тим самим досягається гармонійний вплив на дитячу індивідуальність. Музично-ігрова, у тому числі театралізована, діяльність є джерелом розвитку почуттів, глибоких переживань і відкриттів дитини, потужним засобом залучення її до процесу осмислення духовних та національних цінностей.

Музична діяльність на засадах пісенного фольклору в поєднанні з театралізованою є унікальним засобом збагачення мовленнєвого досвіду, розвитку зв'язного мовлення, сприйняття оточуючого світу, вираження власного «Я». Така діяльність впливає на розвиток усіх психічних процесів та на розвиток різних боків життєдіяльності дитини, сприяє розвитку інтелектуальної сфери, фізичної сфери, комунікативної сфери, морально-вольової сфери, поведінкової та культурної сфер [2, с. 128].

Мистецький, виховний, творчий потенціал українського пісенного фольклору дає широкі можливості для використання інтеграційних зв'язків у процесі організації музично-театральної діяльності молодших школярів. Це зумовлено, зокрема, і природою фольклору, який є синтетичним видом мистецької діяльності, оскільки фольклорні дійства (обряди, звичаї) поєднують у собі музику (пісні, танці, інструментальну народну музику), пластичні рухи (хороводи, пісні-танці, пісні з елементами рухів), художнє оформлення (костюми, декорації), слово (тексти пісень), драматургію (сюжетні танці, фольклорні вистави). Окрім того, «...взаємодія мистецтв у межах музично-театральної діяльності надзвичайно різноманітна – від елементів інтеграції пісні й танцювальних рухів у хороводах до інтегрованих форм, якими є інсценізація народної пісні чи діалогів до фольклорного дійства, у якому види мистецтва постають в інтегрованій єдності (обрядові

вистави, наприклад Вертеп, Меланка, Івана-Купала тощо)» [5, с. 212].

«Організуючи музично-театральну діяльність молодших школярів на засадах народно-пісенного фольклору, учитель повинен активно пропагувати народне музичне мистецтво, розкривати естетичну цінність народного дитячого пісенного фольклору, розвивати традиції дитячого вокально-хорового та інструментального виконавства, розширювати можливості постійного спілкування дітей із цінностями художньо-естетичної та національної культури як основи нових підходів до формування всебічно розвинутої особистості» [5, с. 214].

Слід зауважити, що опанування вчителем технологій організації музично-театральної діяльності на засадах пісенного фольклору здійснюється через безпосереднє їх включення у навчально-виховний, зокрема репетиційний, процес. У такий спосіб відбувається «...засвоєння елементів образної мови театру та виражальних засобів мистецького твору шляхом вербального зіставлення ознак, явищ, актуалізації уявлень; інсценування музичного фольклорного твору; розвиток музично-ритмічних рухів у виконавській діяльності дітей молодшого шкільного віку; навчання дітей створенню музично-художніх образів та стимулювання дитячих музич-

них імпровізацій; робота над вокально-хоровими навичками молодших школярів; вивчення елементів нотної грамоти як засобу фіксації народних пісень і награвань; виготовлення ескізів народних костюмів та народних музичних інструментів; складання програм музичних фольклорних концертів; складання музичної народної фонотеки; перегляд відео фольклорних обрядів і свят» [6, с. 243].

Підсумовуючи вищесказане, зауважимо, що важливим складником змісту національного виховання є музично-театралізована діяльність учнів початкової школи як видовищного, творчого та активного засобу впливу на формування особистості молодшого школяра. Музично-театральне мистецтво є джерелом художньої освіти і виховання, потужним засобом розвитку творчих здібностей та мислення, здатності до саморозвитку та рефлексії молодших школярів. Організація музично-театральної діяльності молодших школярів на засадах пісенного фольклору засвідчує особливий досвід співпраці учителя з учнями, використання широкого арсеналу засобів впливу на їхню свідомість і ставлення до народнопісенного мистецтва, народної спадщини, упровадження на практиці оригінальних методів та прийомів освітньо-виховної роботи, спрямованих на національне виховання молодших школярів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гальчук Л. А. Розвиток творчих здібностей школярів на уроках музичного мистецтва. *Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень*. 2013. Вип. 1. С. 27–34.
2. Развитие рефлексивного компонента готовности будущих педагогов к работе с одаренными детьми во время тренинговых занятий / О. Демченко, Т. Коваль, М. Вацьо и др. *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION* Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I, May 22th–23th, 2020. P. 119–132.
3. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.1993 № 896.
4. Іонова О. М. Формування національного світогляду молодших школярів в сучасній педагогічній науці. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2013. Вип. 2. С. 76–82.
5. Коваль Т. В., Граб О. Д. Розвиток творчої особистості майбутнього педагога засобами народного музичного мистецтва. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. Вип. 74. Т. 2. С. 211–215.
6. Кулібаба Ю. Ю. Творчі завдання як засіб розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках музичного мистецтва. *Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень*. 2012. Вип. 3. С. 241–243.
7. Демченко О. П., Стахова І. А., Давидова М. О. Підготовка майбутніх педагогів до розвитку обдарованості дітей дошкільного і молодшого шкільного віку засобами театралізації. *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION* : Proceedings of the International Scientific Conference, Rezekne, May 28th–29th, 2021 / Rezekne Academy of Technologies; ed. V. Lubkina [and etc.]. Rezekne, 2021. Vol. II. School Pedagogy. Preschool Pedagogy. P. 165–177.

REFERENCES

1. Galchuk, L. A. (2013) Rozvitok tvorchih zdlbnostey shkolyarlv na urokah muzichnogo mistetstva [Development of creative abilities of schoolchildren in music lessons]. Current issues of modern science and research : Coll. Science. etc. Vinnytsia, 2013. Issue 1. P. 27–34.

2. Demchenko, O., Koval, T., Vatsko, M., Limar, Yu., Turchina, I. (2020) Razvitie reflektivnogo komponenta gotovnosti buduschih pedagogov k rabote s odarennymi detmi vo vremya treningovyih zanyatiy [Development of a reflective component of the readiness of future teachers to work with gifted children during training sessions]. SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I, May 22th–23th, 2020. P. 119–132.
3. Derzhavna natsionalna programa “Osvita” (Ukrayina HHI stolittya) (zatverdzhena Postanovoyu KabInetu MInIstrIv UkraYini vId 3 listopada 1993 r. # 896).
4. Ionova, O. M. (2013) Formuvannya natsionalnogo svitoglyadu molodshih shkolyarIv v suchasnyy pedagogichnyy nauky [Formation of the national worldview of junior schoolchildren in modern pedagogical science]. Pedagogical process: theory and practice. 2013. Vip. 2. P. 76–82.
5. Koval, T. V., Grab, O. D. (2021) Rozvitok tvorchoyi osobistosti maybutnogo pedagoga zasobami narodnogo muzichnogo mistetstva [Development of the creative personality of the future teacher by means of folk music art]. Pedagogy of creative personality formation in higher and general education schools: Zaporozhye : CPU, 2021. Issue 74. 216 p. T. 2. S. 211–215.
6. Kullbaba, Y. Y. (2012) Tvorchi zavdannya yak zasib rozvitku tvorchih zdlbnostey molodshih shkolyarIv na urokah muzichnogo mistetstva [Creative tasks as a means of development of creative abilities of junior schoolchildren in lessons of musical art]. Actual problems of modern science and scientific research: collection. Science. etc. Vinnytsia, 2012. Issue 3. P. 241–243.
7. Demchenko, O. P., Stahova, I. A., Davidova, M. O. (2021) Pidgotovka maybutnih pedagogiv do rozvitku obdarovanosti ditey doshkolnogo i molodshogo shkolnogo viku zasobami teatralizatsiyi [Preparation of future teachers for the development of gifted children of preschool and primary school age by means of dramatization]. SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION: Proceedings of the International Scientific Conference, Rezekne, May 28th–29th, 2021 Vol. II., P. 165–177.